

12

Portinvartijuus sote-uudistuksen kehittämistyöhön jalkautuvassa tutkimuksessa

Aino Ritala-Koskinen, Arttu Salo, Tuuli Kalari & Vera Virokallio

Johdanto

Tarkastelemme tässä luvussa *Integroitu työote uusiutuvalle sote-keskuksessa: kohti dialogisuutta, osallisuutta ja tilallisuutta* (INSOTE) -tutkimushankkeen aineistojen keuruun kriittisiä kohtia tutkimuksen portinvartija -käsitteen avulla. Esittelemme niitä metodologisia pulmakohtia, joihin olemme törmänneet ja joita olemme ratkaisseet pyrkiessämme tavoittamaan integroituvassa sosiaali- ja terveydenhuollossa kompleksisiin asiakastilanteisiin vastaavan monialaisen yhteistyön kehittämistä. Kuvaamme luvussa, miten tutkijoina olemme jalkautuneet keskelle tekeillä olevaa sote-uudistusta ja sen vasta muodostumassa olevaa kehittämistyötä ja miten olemme osallistuneet kehittämistyöhön. Samalla pohdimme, mitä sote-uudistukseen liittyvän kehittämistyön monikerroksisuus ylätasoina ideoinnista kehittäjätasoina kautta asiakasrajapintaan on tarkoittanut tutkimuksen teolle ja erityisesti aineistonkeruulle.

Kehittämistyön monikerroksisuus on jo itsessään luonut monimutkaisuutta tutkimuksen toteuttamiseen. Monikerroksisuus on tarkoittanut muun muassa tutkimuslupien saamisen jälkeistä eri kerroksissa ja kerrosten väleissä toistuvia neuvotteluja ja jatkuvaa vuoropuhelua tutkimuslupien ehdoista sekä niiden tarkentamista. Samalla se on tarkoittanut toistuvaa vakuuttelua tekemämme tutkimuksen hyödyistä kehittämistyölle sekä kehittäjien esittämää toivetta tutkimustulosten nopeasta palauttamis-

sesta kehittämistyön ja sitä kautta myös käytännön asiakastyön tarpeisiin. Erityinen toive on koko hankkeen ajan kohdistunut vaikuttavuuden tutkimiseen, vaikka se ei ole ollut tutkimushankkeen omalla agendalla.

Keskeinen tutkimusstrategiamme hankkeessa on ollut jalkautua meneillään oleviin monialaisen yhteistyön kehittämisen prosesseihin ja päästä siten läheltä ja konkreettisesti tutkimaan kehittämiseen liittyviä kysymyksiä (ks. Ritala-Koskinen & Hautanen, tämä teos luku 5). Jalkautuminen tutkimusmenetelmänä on tarkoittanut mukaan pääsyä ja mukana olemista erilaisissa kehittämissyryhmissä ja asiakaspilotoinneissa. Jalkautumiseen liittyykin hyvin oleellisena osana kentälle pääsyn neuvottelut ja osallistuva havainnointi. Tässä mielessä jalkautuminen voidaan yhdistää etnografiseen tutkimusperinteeseen (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014; Lappalainen 2007) ja erityisesti liikkuvaan etnografiaan (Juhila, Ranta & Holmberg 2022, 100–106), mutta se voidaan liittää yhtä lailla tutkimuksemme kehittämiseen osallistuvan otteen vuoksi käytäntötutkimuksen (Satka, Julkunen, Kääriäinen, Poikela, Yliruka & Muurinen 2016; Saurama & Julkunen 2009) ja toimintatutkimuksen (Goessling 2020; Kuula 1999) perinteisiin. Varsinkin, kun jalkautumisessa on korostunut yhteiskehittämiseen pyrkivä tutkimusote (Haanpää, Hakkarainen & García-Rosell 2014). Jalkautumisen voikin nähdä hyvin moninaisena, monimutkaisena ja osin haastavana tutkimusstrategiana ja -menetelmänä.

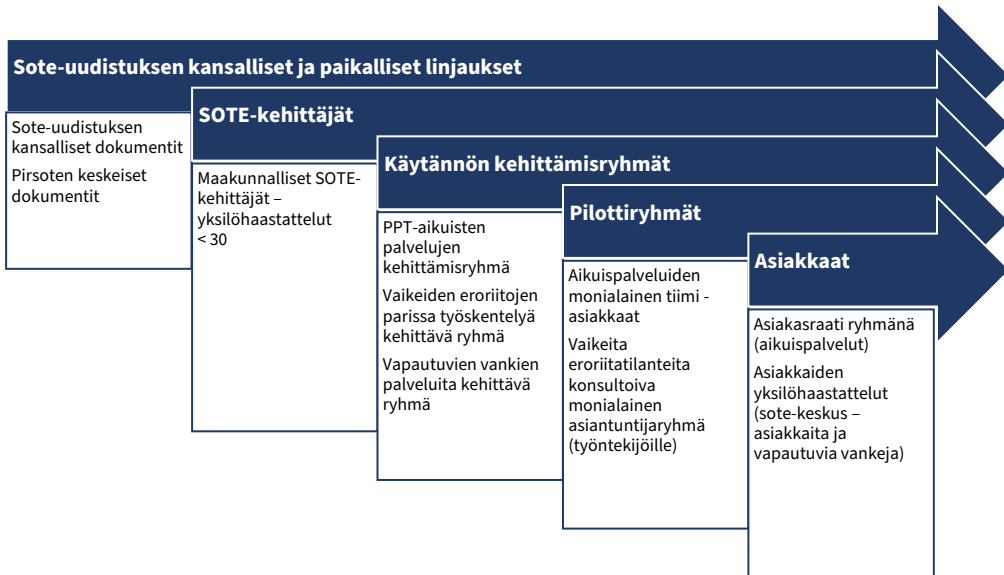
Siinä, missä jalkautumisen voi nähdä kompleksisena tutkimusstrategiana ja -menetelmänä, myös hankkeessa tehdyn tutkimuksen kontekstin voi tulkita monimutkaiseksi ja haastavaksi. Tutkimushankkeen ja samalla siinä tehdyn tutkimuksen keskeisen kontekstin muodosti valmistelussa ollut sote-uudistus, jossa kohtasivat niin maakunnalliset ja kuntien kehittäjät kuin sosiaali- ja terveydenhuollon eri toimijat. Kohtaamisissa ja kehittämistyössä olivat jossain määrin mukana myös asiakkaat, joita varten koko uudistusta tehdään. Asiakastason edustajia ei kuitenkaan ollut kattavasti kaikissa kehittämistyön vaiheissa. Näiden eri kehittäjätasojen ja eri sote-toimijoiden välisissä kohtaamisissa kohtasivat samalla erilaiset käsitykset integraation tavoitteista (Salo 2023). Tutkimuksen kontekstin kompleksisuutta lisäsi entisestään tutkimuksellisen katseen kohdistuminen paljon palveluja tarvitsevien haavoittuvissa asemassa olevien asiakkaiden monialaisten palveluiden kehittämiseen. Hankkeessa tehdyn tutkimuksen kontekstin voi siten ymmärtää monien kompleksisuuksien risteysalueeksi.

Luvussa kuvaamme, mitä jalkautuminen tälle risteysalueelle on tarkoittanut. Tuomme näkyviin tämän tyyppisen laajan kehittämistyön tutkimisen kriittisiä kohtia ja niitä ratkaisuja, joita olemme tehneet. Huomiomme on erityisesti kentälle pääsyssä ja pääsyluvun säilyttämisessä, mikä kompleksisen ja monikerroksisen tutkimuskohteemme vuoksi on tarkoittanut eri tasoilla kohtaamiemme tutkimuksen portinvartijoiden suostuttelua ja vakuuttamista tutkimuksemme merkityksestä. Lähdemme liikkeelle esittelemällä hankkeessa kerättyjen aineistojen kokonaisuutta hankkeemme tutkimusstrategian, tarkastelutasojen ja aineistonkeruun menetelmien näkökulmasta. Tämän jälkeen määrittelemme luvun keskeisen käsitteen: tutkimuksen portinvartijuus ja jatkamme esittelemällä, miten tutkimuksen portinvartijuuden

eri tasot ilmenivät hankkeemme aineistonkeruussa. Lopuksi pohdimme portinvarti-juuden merkityksiä hankkeessamme tehdyn jalkautuvan tutkimuksen ja erityisesti kentälle pääsyn onnistumiseen.

Kerätyt aineistot

Vaikka jalkautuva tutkimusote on ollut INSOTE-hankkeen keskeisin tutkimusstrategia, sitä ei ole toteutettu kaikkien hankkeessa tarkasteltujen aineistojen hankinnassa. Hankkeen tarkastelutasot ja aineistonkeruu on esitetty kuviossa 1. Tarkastelutasot ja aineistonkeruu on esitetty viisiportaisena mallina. Ylimpänä tasona ovat sote-uudistuksen kansalliset ja paikalliset linjaukset ja aineistoina ovat sote-uudistukseen liittyvät kansalliset ja maakunnalliset dokumentit. Aineiston hankintaan ei tällä tarkastelutasolla liittynyt jalkautumista sote-uudistuksen tekemisen paikkoihin, vaan aineistoina ovat olleet erilaiset julkiset dokumentit, kuten yliopistollisen sote-keskuksen tarvesuunnitelmat. Tutkimuslupien näkökulmasta katsottuna tällä tasolla käytetyt aineistot olivat hankkeemme helpoimpia. Dokumentit ovat verkossa vapaasti saatavilla, eikä niiden tutkimuskäyttöön tarvita erikseen lupaa. (Salo 2023; tämä teos luku 4.)

Kuvio 1. Tarkastelutasot ja kerätyt aineistot INSOTE-hankkeessa.

Toisena tarkastelutasona ovat SOTE-kehittäjät. Aineistonkeruu tällä tasolla käsitti noin kolmenkymmenen maakunnallisen sote-kehittäjän yksilöhaastattelut, jotka toteutettiin koronatilanteen takia etäyhteydellä. Vaikka aineistonkeruun voi tulkita sisältävän joitain jalkautuvan tutkimusotteen piirteitä lähinnä kentälle pääsyn ins-

titutionaalisen neuvottelun osalta (Juhila ym. 2022, 103–106), kehittäjien yksilöhaastattelut ovat ennen kaikkea asiantuntijahaastatteluja (Alastalo, Åkerman & Vaittinen 2017). Niiden tavoitteena oli selvittää sote-uudistusta kehittävien henkilöiden näkemyksiä kehittämistyöstä. Aineistossa yksittäiset kehittäjätyöntekijät kertovat työkuvastaan ja kuvailevat kehittämistyön tavoitteita ja haasteita. He kuvailevat, miten paljon sekä sosiaali- että terveydenhuollon palveluita samanaikaisesti tarvitsevat asiakkaat tunnistetaan ja tulisi kohdata uudistuvissa sotepalveluissa. (ks. Salo, tämä teos luku 4; Suominen, tämä teos luku 3.)

Kolmantena tarkastelutasona ovat käytännön kehittäjäryhmät. Tällä tasolla aineistonkeruumme perustui tutkimusstrategiamme mukaisesti jalkautuvaan tutkimusotteeseen. Osallistuimme kolmen eri kompleksisiin asiakastilanteisiin monialaisia palveluja kehittävä ryhmän toimintaan ja järjestimme näille ryhmille työpajoja. Aineistonkeruu tarkoitti käytännössä näiden kehittäjäryhmien tapaamisten ja työpajojen audiotallentamista. Valtaosa kehittäjäryhmien tapaamisista toteutettiin, osittain koronarajoitusten vuoksi, etäpalaverina, mutta työpajoja onnistuimme toteuttamaan myös lähitapaamisina. Etäpalaverihin osallistui hankkeestamme yhdestä kolmeen tutkijaa. He ottivat osaa keskusteluun ja toivat omia näkemyksiään esiin. Etäpalaverien tallentamisesta vastasi järjestävä taho, joka toimitti tallenteen tutkijoille. Koska työpajoissa olimme järjestävä taho, vastasimme niiden tallentamisesta. Työpajoista tallennettiin erityisesti erilaisia pienryhmäkeskusteluja, joihin tutkijat osallistuivat keskustelun aloittajina.

Kolmannen tason aineistonkeruuseen vaikutti se, millaiseen kompleksiseen asiakastilanteeseen kehittäjäryhmä pyrki vastaamaan. Ensimmäiseen kehittäjäryhmän tavoite oli kehittää ja myöhemmässä vaiheessa pilotoida monialaista yhteistyötä samanaikaisesti paljon eri sote- palveluja tarvitseville (PPT) aikuisasiakkaille (ks. Räsänen & Juhila, tämä teos luku 8). Toisen kehittäjäryhmän tavoite oli puolestaan kehittää palveluita vapautumassa oleville vangeille (ks. Juhila, Karjalainen & Virokallio, tämä teos luku 6). Sekä PPT-asiakkaiden että vapautuvien vankien voidaan nähdä olevan yhteiskunnassa ja hyvinvointipalveluissa marginaalisessa asemassa (Jokinen, Raitakari & Ranta 2022). Heidän palveluihinsa kohdistuvassa kehittämistyössä, ja sen tutkimuksessa, tulisi ottaa huomioon heidän elämäntilanteidensa kompleksisuus ja haavoittuva toimijuus (Honkasalo, Jylhänkangas & Leppo 2022), joka heillä on suhteessa hyvinvointipalveluihin. Kolmannen kehittäjäryhmän kohteena oli kehittää toimintakäytäntöjä vaikeissa ero- ja huoltoriitatilanteiden parissa työskenteleville ammattilaisille. Kehittämisen kohderyhmä erottuu kahdesta muusta siinä, että vaikeisiin ero- ja huoltoriitoihin ei välttämättä liity samanlaista yhteiskunnallista marginaaliasemaa (ks. Hautanen & Ritala-Koskinen 2022). PPT-asiakkaiden kehittäjäryhmän osalta tallennettiin neljä etäpalaveria ja kolme työpajaa, vapautuville vangeille palveluita kehittävältä ryhmältä kolme etäpalaveria ja kaksi työpajaa ja vaikeisiin ero- ja huoltoriitoihin kehittävä ryhmän osalta neljä etäpalaveria ja yksi työpaja.

Neljäntenä tarkastelutasona ovat pilottiryhmät. Aineistonkeruu tällä tasolla perustui jalkautuvaan tutkimusotteen ja koostui kahden monialaista yhteistyötä kokeilevan ryhmän toimintaan osallistumisesta. Ensimmäisenä ryhmänä oli alueelliseen

sote-kehittämiseen kytkeytyvä pilottihanke, jossa paikallisen sosiaali- ja terveysseuran ammattilaiset projektimuotoisesti kehittivät ja harjoittelivat monialaista asiakkaan auttamista. Pilotissa ammattilaiset kokoontuivat yhdessä ryhmänä tapaamaan vaikeiden ongelmien kanssa kamppailevia asiakkaita, yhtä asiakasta kerrallaan. Tapaamisissa pyrittiin moninäkökulmaisesti keskustellen löytämään helpotusta ja ratkaisuja asiakkaan kompleksiseen tilanteeseen (ks. Kalari 2024). Tapaamiset järjestettiin joko lähi-, etä- tai hybriditapaamisina. Tutkijan rooli näissä tapaamisissa oli tallentaa käyty keskustelu digitallentimella ja havainnoida keskustelun kulkua. Tutkija ei osallistunut keskusteluun, mutta oli mukana rekrytoimassa asiakkaita kokeiluun. Pilottihankkeen asiakastapaamisia tallennettiin yhteensä seitsemän, joiden lisäksi tallennettiin kaksi pilottiryhmän kehittämistapaamista, joissa ei ollut mukana asiakasta.

Toisessa ryhmässä pilotoitiin vaikeita ero- ja huoltoriitatilanteita työssään kohtaaville työntekijöille suunnattua monialaista konsultaatiota tarjoavaa työryhmää. Tämä työryhmä ei ollut suorassa asiakaskontaktissa, vaan käsitteli ero- ja huoltoriitatilannetta konsultaatiota hakeneiden työntekijöiden tapauskuvausten pohjalta. (Hautanen & Ritala-Koskinen 2022; Ritala-Koskinen, tämä teos luku 7.) Työryhmän toimintaa tarkastellut tutkija oli läsnä konsultaatiosessioissa ja istuntojen lopussa kommentoi tapauksia pyydettyä. Monialaisen konsultaatioryhmän konsultaatiotapaamisia tallennettiin seitsemän, joiden lisäksi tallennettiin kolme työryhmän tapaamista, joissa ryhmä keskusteli keskenään ilman konsultaatiotapausta. Erikseen on syytä mainita, että vaikeiden ero- ja huoltoriitatilanteiden hoitamiseen oli suunnitteilla myös asiakaspilotti, josta oli tarkoitus kerätä aineistoa, mutta joka ei toteutunut hankkeemme aikana.

Viidentenä tarkastelutasona ovat asiakkaat. Tällä tasolla aineistonkeruu ei täytä jalkautuvan tutkimusotteen kaikkia piirteitä, mutta kentälle pääsyn neuvottelut olivat vahvassa roolissa aineistonkeruun mahdollistamisessa (ks. Juhila ym. 2022, 103–106). Tällä tasolla toteutettiin kahdenlaista aineistonkeruun menetelmää: ryhmä- ja yksilöhaastatteluja. Ryhmähaastattelu tehtiin aikuissosiaalityön asiakasraadien kanssa. Asiakasraati on perustettu aikuissosiaalityön kehittämisen tueksi. Ryhmähaastattelun toteutti kaksi tutkijaa, joista toinen veti haastattelun ja toinen tallensi haastattelun digitallentimella ja havainnoi toimintaa.

Yksilöhaastatteluja teimme kahden eri asiakasryhmän kanssa. Ensimmäisenä ryhmänä olivat vapautumassa olevat vangit. Vapautuvien vankien haastatteluja tehtiin suljetussa vankilassa, lainrikkajataustaisten asiakkaiden kanssa työskentelevän kolmannen sektorin järjestön tiloissa sekä yliopistolla. Haastattelut ajoittuivat toisen pandemiavuoden alkuun. Ehdimme tehdä muutamia vankilahaastatteluja ennen kuin koronatilanne paheni ja kaikki ylimääräiseksi katsottu liike laitokseen ja sieltä ulos pysäytettiin. Vapautuvien vankien haastatteluja tehtiin yhteensä seitsemän. Toisena yksilöhaastattelujen ryhmänä olivat hyvinvointikeskuksen moniammatillisen työryhmän asiakkaat. Moniammatillinen työryhmä oli perustettu vastamaan hyvinvointikeskuksessa tunnistettujen paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden tarpeisiin. Näitä asiakkaita haastatteleamalla oli tarkoitus kerätä tietoa jo toiminnassa olleen

monialaisen työryhmän onnistumisesta. Haastatteluja toteutui lopulta vain kaksi ennen kuin uudelleen pahentunut koronatilanne keskeytti haastattelujen tekemisen. Haastattelujen jatkamisen esteeksi muodostui erityisesti asiakkaiden haluttomuus osallistua haastatteluun etäyhteydellä.

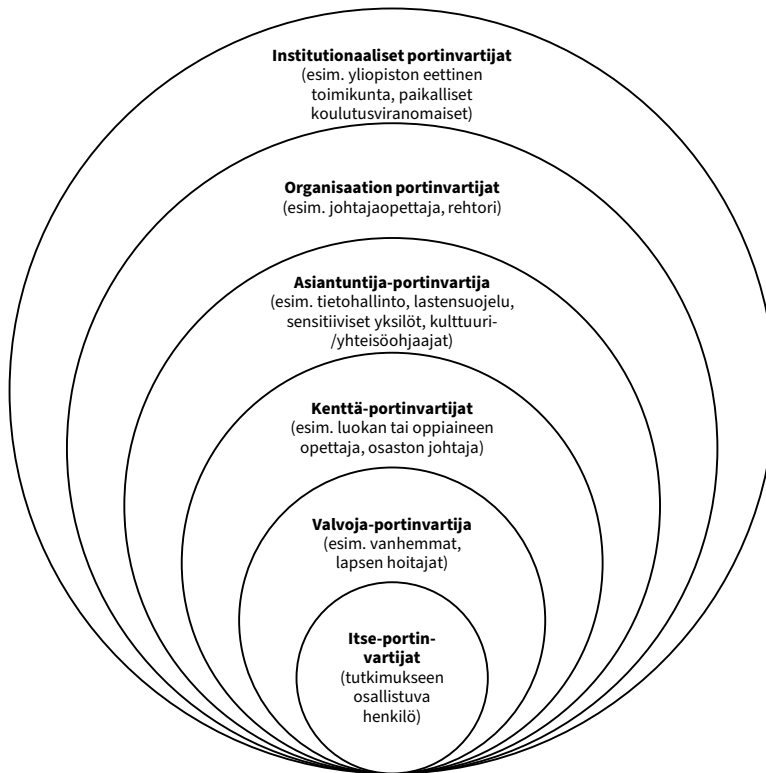
Yhteensä hankkeessa kerättiin lopulta kolmisenkymmentä sote-kehittäjien yksilöhaastattelua, yksitoista käytännön kehittäjäryhmistä tallennettua etäpalaveria ja kuusi heille suunnattua työpajaa, yhdeksäntoista pilottiryhmien tapaamista, yhdeksän asiakkaiden yksilöhaastattelua ja yksi asiakastason ryhmähaastattelu. Kokonaisuudessaan aineisto on siis sangen laaja ja monimuotoinen sekä kooltaan että laadultaan. Monimuotoisuudesta huolimatta aineistonkeruuta yhdisti, julkisia dokumentteja lukuun ottamatta, kentälle pääsyn neuvottelut hankkeemme tutkimuksen eri tarkastelutasoilla.

Portinvartijuuden tasot tutkimuksessa

Kentälle pääsy on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ratkaisevan tärkeä asia. Se on ratkaisevaa paitsi yksittäisen tutkimuksen käytännön toteuttamisen kannalta, myös laajemmin tutkimusalaan koskevan tiedon tuotannon kannalta. Virallista tutkimuslupaa voi pitää kentälle pääsyn avaimena. Helposti voidaan kuitenkin unohtaa, että johtotasolta saadun virallisen tutkimusluvan jälkeen kentälle pääsystä joudutaan neuvottelemaan ja mahdollisesti uudelleen neuvottelemaan erilaisilla alemmilla tasoilla ja myös tutkimukseen osallistuvien yksilöiden kanssa. Tämä neuvottelu voi olla luonteeltaan jatkuvaa ja kestää läpi koko tutkimusprosessin. Neuvottelussa on yleensä kyse sekä fyysisestä että sosiaalisesta kentälle pääsystä. Vaikka tutkija tutkimusluvan saatuaan voi konkreettisesti päästä sisään tutkimusympäristöönsä, tutkimuksen ja tutkijan sosiaalinen hyväksyntä on välttämätöntä, jotta aineistoa päästään keräämään. (Clark 2010; Hughes 2019; Komil-Burley 2021.)

Jäsennämme omia kentälle pääsyn ja tutkimusaineistojen keräämisen äärelle pääsyn havaintojamme ja kokemuksiamme portinvartijuus -käsitteen avulla. Portinvartijoista on perinteisesti puhuttu kentälle pääsyn mahdollistajana tai sen estäjänä. Uudemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin portinvartijuuden erilaisia kerroksia ja erityisesti portinvartijoiden roolia tutkijoiden tukena ja tutkimuksen toteutumisen edistäjinä. Tällaiset roolit nousevat tärkeäksi erityisesti silloin, kun tutkitaan haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Portinvartijuus kietoutuukin hyvin vahvasti tutkimuksen eettisiin kysymyksiin. (Clark 2010; Hughes 2019; Kay 2019).

Brittiläinen Lynda Kay (2019) on rakentanut kasvatustieteellisen tutkimuksen kontekstissa mallin portinvartijuuden potentiaalisista kerroksista. Hänen mallinsa on sovellettavissa myös muuhun, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tutkimiseen. Malli on esitetty suomeksi käännettynä kuviossa 2. ja sen jälkeen avaamme Kayn (emt.) tunnistamien kerrosten sisältöjä ja keskustelemme muun portinvartijuutta käsittelevän tutkimuksen kanssa.

Kuvio 2. Portinvartijuuden potentiaaliset kerrokset koulutuksen kontekstissa (Kay 2019, 43).

Uloimpana kerroksena mallissa tunnistetaan erilaiset *institutionaaliset portinvartijat*. Tällaisia ovat esimerkiksi yliopistojen eettiset toimikunnat tai paikalliset tutkittavaksi tavoitellusta toimintakentästä vastaavat viranomaiset. Molemmissa tapauksissa on kyse tahoista, joilta haetaan tutkimuksen virallista hyväksyntää. Näillä portinvartijoilla on tärkeä rooli suunnitellun tutkimuksen hyödyllisten ja mahdollisesti haitallisten seikkojen tarkastelussa. Tämän portinvartijuuskerroksen kanssa käydyt neuvottelut ja “kerroksen läpäisy” on ratkaisevaa sille, päästäänkö tutkimusta ylipäätään tekemään. Institutionaalisten portinvartijoiden lupa tai hyväksyntä ei kuitenkaan vielä takaa onnistunutta aineistonkeruuta. (Kay 2019; Hughes 2019.)

Toiseksi uloimmalla kerroksella kuviossa on *organisaatiotason portinvartijuus*, jolloin on kyse vastuuhenkilöistä siinä organisaatiossa, jossa tutkimusta halutaan tehdä. Kayn (2019) kasvatustieteellisen tutkimuksen kontekstissa on kyse esimerkiksi koulun rehtoreista, jotka saattavat päättää, että tutkimus tapahtuu osana koulutyötä ja siten sen paremmin lapsilla kuin heidän vanhemmillaan ei ole edes mahdollisuutta kieltäytyä tutkimuksesta. Hughesin (2019) vankilassa olevia nuoria koskevassa haastattelututkimuksessa puolestaan vankilan johtajalla oli merkittävä rooli portinvartijana. Tutkijan oli vakuutettava johtaja tutkimuksensa merkityksellisyydestä ja tutkimuksen tekemisen tavan tärkeydestä ja muutoinkin selostettava, mitä tutkimuksen tekeminen vaatii vankilalta.

Nämä samat teemat - mitä tutkimuksella saadaan aikaan, millaisia tutkimusmenetelmiä siinä käytetään ja miten ne rasittavat organisaation arkea ja resursseja - on havaittu useissa muissakin tutkimuksissa. Kyse on tavallaan kaupankäynnistä siitä, millaisia haittoja ja hyötyjä tutkimuksesta organisaation portinvartija näkee olevan (Clark 2010; Hughes 2019). Oma kysymyksensä on myös tutkimuksen poliittinen ulottuvuus. Sisäänpääsy on helpompaa, jos tutkimuksen voidaan ennakoida tuottavan sellaista tietoa, joka tavalla tai toisella edistää organisaation toimintaa tai sen intressien toteutumista. Joskus sisäänpääsyyn liittyy myös organisaation moraalinen velvollisuus osallistua tutkimukseen. Tällöin voi olla kyse esimerkiksi jollakin tavalla heikommassa asemassa olevien ihmisten tilanteen näkyväksi tekemisestä tutkimuksen kautta. (Clark 2010.)

Kolmantena potentiaalisena tutkimuksen portinvartijatasona Kay (2019) nimeää *asiantuntija-portinvartijat*. Tällöin voi olla kyse esimerkiksi tutkimuksen aineistonhallintaan ja tietoturvaan liittyvästä portinvartijuudesta (esim. Hayes 2005). Muita asiantuntijoita, joiden kanssa tutkija voi joutua neuvottelemaan ovat erilaiset tutkittavasta ryhmästä vastuussa olevat henkilöt tai erilaiset yhteisöjen avainhenkilöt. Seuraavana portinvartijuuden kerroksena Kay (2019) nimeää ammattilaiset, joilla on johtava rooli siinä tietyssä kontekstissa tai "kentässä", jossa tutkimuksen on konkreettisesti suunniteltu tapahtuvan (*domain gatekeepers*), kuten esimerkiksi koulun luokanopettaja, terveysaseman puheterapeutti tai sosiaalityöntekijä (ks. myös Hayes 2005). Tällaisen *kenttä-portinvartijan* asenteella voi olla tutkimukselle tärkeä merkitys ja hän voi parhaimmillaan edistää tutkimusta ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallistumista tutkimukseen. Hughesin (2019) tutkimuksessa tällaisia kenttä-portinvartijoita olivat vankilaosastoilla työskentelevät virkailijat, joille tutkimus tuli myös "myydä", ja jotka mahdollistivat tai estivät haastattelujen toteuttamista käytännön tasolla. Sosiaalitoimen asiakkaita tavoittavassa tutkimuksessa Hayes (2005) havaitsi, että sosiaalityöntekijät valikoivat, keitä tutkittavaksi valikoitumisen kriteerit täyttäviä asiakkaita he ohjasivat tutkijan luokse. Etnografisessa tutkimuksessa on tunnistettu informaaleina kenttä-portinvartijoina myös tutkimusympäristön asukkaat, joilla henkilöinä on sosiaalista valtaa yhteisössä (Reeves 2010).

Toiseksi sisemmällä portinvartijuuden kehällä Kay (2019) tunnistaa erityisesti lapsia koskevassa tutkimuksessa ihmiset, joilla on laillinen vanhemman vastuu suhteessa lapseen ja siten myös oikeus ja velvollisuus valvoa heidän etuaan. Näissä *valvoja-portinvartijoissa* kyse on siis lasten vanhemmista tai muista lasten virallisista huoltajista, kuten esimerkiksi sosiaalityöntekijöistä huostaanotettujen lasten kohdalla.

Lopulta portinvartijuuden ytimessä on tutkimukseen osallistuva henkilö itse, jolla on autonominen oikeus päättää siitä, keiden hän sallii päästä henkilökohtaisten ajatustensa, tunteidensa ja kokemustensa äärelle ja joka ansaitsee saada tutkijalta selkeää informaatiota tutkimuksesta ja tutkijasta. Tämä *itse-portinvartijan* suostumus tutkimukseen osallistumiseen koskee kaikkia erilaisissa asemassa olevia tutkimukseen osallistuvia yksilöitä. (Kay 2019; ks. myös Hayes 2005.)

Yhdessä ja samassa tutkimuksessa joudutaan helposti neuvottelemaan näiden eri tasoisten portinvartijoiden kanssa ja joskus voidaan joutua palamaan edelliselle ta-

solle varmistamaan, onko tutkimuksen jatkamisella edelleen organisaation hyväksyntä. Tässä neuvottelussa on tärkeää huomioida, että näissä eri kerroksissa portinvartijoilla on erilainen tausta ja erilaiset linssit, joiden läpi he tarkastelevat tutkijoiden pyyntöä päästä kentälle. Vaikka tutkimukselle olisi haettu eettisen toimikunnan lausunto, sitouduttu noudattamaan tutkimuseettisiä periaatteita, ja annettu tutkimuslupa organisaation virallisessa lupienkäsittelyprosessissa, nämä luvat eivät välttämättä ole niitä, joihin portinvartijat perustavat näkemyksensä tutkijoiden kentälle pääsystä. Tutkijan onkin tarpeen käydä koko tutkimusprosessin ajan jatkuvaa reflektiota siitä, kuka antaa suostumuksen ja mihin. Myönteinen ja luottamuksellinen suhde tutkijan ja tutkimuksen konkreettisen toteutuspaikan portinvartijan kanssa on erityisen tärkeä. Parhaimmillaan portinvartijat ovat tutkimuksen mahdollistajia ja auttavat tutkijaa monin tavoin. (Kay 2019; Hughes 2019.)

Portinvartijan rooli tutkijan ja tutkittavien välissä on monella tapaa merkityksellinen. Portinvartijan tehtävä on huolehtia siitä, että tutkimus ei ole haitaksi tutkittavassa organisaatiossa tai sen asiakkaille. Yksi syy tutkijan pääsyn epäämiselle voi olla, että portinvartija katsoo, ettei organisaatiossa ole mahdollisuutta antaa aikaa tutkimukselle. Joskus on mahdollista, että organisaatiossa ei haluta tutkimuksen tuovan näkyville organisaatiolle kielteisiä asioita. Joskus organisaatioissa voi olla aikaisempia kielteisiä kokemuksia tutkimuksesta. Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohdalla valvoja-portinvartijalla voi olla myös tarve suojella näitä ihmisiä ja säädellä, keiden luokse tutkija pääsee, ettei tutkija aiheuta haittaa näille ihmisille. Portinvartijan rooli on siis vahvan eettinen, mutta kolikon kääntöpuolena on, että samalla evättään ihmisten mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. (Clark 2010; Williams 2020.)

Tarkastelemme seuraavaksi INSOTE-hankkeen tutkimusprosessissa tunnistamiamme ja kohtaamiamme tutkimuksen portinvartijoita ja heidän kanssaan käymiamme neuvotteluja kentälle pääsystä ja kentällä pysymisestä Lynda Kayn (2019) kuusitasoisesta jäsenystä hyödyntäen. Analysoimme tutkimuksen portinvartijuuden ilmiötä jakamalla Kayn luokittelun ulottuvuudet kolmeen osaan, jotka tavoittavat paremmin omaan tutkimuksemme portinvartijuuden tasot. Etenemme uloimmilta portinvartijuuden kerroksilta kohti niiden ydintä. Aloitamme instituutio- ja organisaatiotason muodollisesta portinvartijuudesta. Jatkamme asiantuntija-, kenttä- ja valvoijaportinvartijoiden sitoutuvan vastavuoroisuuden kautta ruohonjuuritason viimekätisiin itse-portinvartijoihin.

Instituutio- ja organisaatiotason muodollinen portinvartijuus

Ylimpänä institutionaalisen portinvartijuuden tasona tutkimusprosessissamme tunnistamme tutkimusrahoituksesta päättävän tahon. Tätä tasoa ei ole huomioitu tarkasteluamme jäsentävässä Kayn (2019) portinvartijuuden kerrosmallissa, mutta haluamme nostaa sen esiin uloimpana portinvartijuuden tasona. Sosiaalityön tutkimusrahoituksessa tapahtui Suomessa merkittävä käänne, kun yliopistotasoiselle so-

siaalityön tutkimukselle saatiin lakiin perustuva valtion rahoitus (Sosiaalihuoltolaki 60 c §) vuonna 2020. Rahoituksen painoalueista ja muista myöntökriteereistä päättää Sosiaali- ja terveysministeriö yhdessä nimeämänsä arviointiryhmän kanssa ja hankehakemukset käyvät läpi tieteellisen arvioinnin, jota nämä painoalat ohjaavat. Rahoitettavan hankkeen tulee kuulua nimettyjen painoalojen piiriin. Tutkimussuunnitelmassa rahoittajaa tulee vakuuttaa kertomalla myös tutkimuksen yhteistyötahoista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yhteistyötahojen ja siten myös aineistonkeruun kohdeorganisaatioiden kanssa on käytävä tunnustelevia neuvotteluja ja saatava ainakin periaatteellinen sitoumus yhteistyöstä jo ennen kuin rahoituksesta ja hankkeen toteutumisesta on varmuutta. Olimmekin hankkeen valmisteluvaiheessa käyneet näitä neuvotteluja yhteistyöstä eri tahojen kanssa pääasiassa sähköpostikirjeenvaihtona. Hankkeemme läpäisi rahoittajan arviointiseulan ja saatu kaksivuotinen rahoitus mahdollisti hankkeen toteuttamisen.

Oman alueemme yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan ennakoarviointia ja lausuntoa emme tutkimuksesta hakeneet, sillä tutkimuksemme suunniteltu aineistonkeruu ja toteuttamistapa eivät sitä edellyttäneet. Tämä johtui siitä, että tutkimukseemme osallistumisen perusteena oli suostumus, emmekä tutkineet esimerkiksi alaikäisiä. Aineistonkeruuseemme kyllä osallistui kompleksisissa tilanteissa olevia henkilöitä, joiden kohtaaminen edellytti eettistä reflektointia, mitä käsittelemme myöhemmin tässä luvussa. Pääasiallisesti hankkeemme keskittyi kuitenkin monialaisuuden ilmiön tarkasteluun yksittäisten ihmisten tilanteiden sijaan. Sikäli säästyimme yhdeltä institutionaaliselta portinvartijalta, jonka lausunnon hakeminen olisi edellyttänyt hankkeelta varsin mittavaa kirjoitustyötä ja aikaresurssia.

Selkeästi institutionaalista portinvartijaa tutkimuksessamme edusti Kaupunki, jolta haimme virallista tutkimuslupaa sähköisessä lupajärjestelmässä. Ennen kuin lähdimme hakemaan tutkimuslupaa, teimme ”tunnustelevia jalkautumisia” erilaisten tunnistamiemme käynnissä olevien tai käynnistyvien monialaista työtettä kompleksisissa tilanteissa koskevien kehittämisprosessien tai pilottien pariin. Näin toimimme siksi, että meillä ei enakkoon ollut tiedossa niitä konkreettisia konteksteja, joissa tutkimuksen aineistonkeruu tulisi tapahtumaan. Tarvittiin siis neuvottelua organisaatiotason ja kenttä-portinvartijoiden (ks. seuraava alaluku) kanssa heidän alustavasta suostumuksestaan tutkimukseen jo ennen kuin haimme virallista tutkimuslupaa. Nämä kenttä-portinvartijat mainittiin nimeltä tutkimuslupahakemuksessa. Tutkimusluvassa jätimme myös itsellemme avoimen kortin – mikäli hankkeemme kannalta kiinnostavia kehittämisprosesseja ilmaantuisi hankkeemme aikana Kaupungissa lisää, meillä oli haettuna lupa tällaisten prosessien tutkimiseen. Virallisen tutkimusluvan hakeminen ja saaminen oli nopea muodollisuus, mutta välttämätön käyntikortti, jotta pääsimme etenemään konkreettiseen aineistonkeruuseen.

Sote-uudistusta pohjustavien maakunnallisten kehittämisprosessien toteuttamisesta vastasi tutkimusalueellamme maakuntaliitto, jonka voi myös ajatella institutionaaliseksi portinvartijaksi. Käynnissä oli erilaisia maakunnallisia valmisteluhankkeita, joiden kehittäjätyöntekijöitä halusimme haastatella. Järjestimme valmisteluhankkeista vastaavan päällikön kanssa etäpalaverin (Covid-19 -pande-

mian vuoksi kasvokkainen tapaaminen ei ollut mahdollinen), jossa esittelimme tutkimushankettamme ja suunnittelemaamme aineistonkeruuta ja kävimme neuvottelua tutkittavien rekrytoinnin mahdollisuudesta ja käytännöistä. Perustelimme tutkimustamme ainutlaatuisella tilaisuudella olla tutkimassa tulevaa sote-uudistusta sen valmisteluvaiheessa. Maakuntaliiton osalta tutkimuslupa oli varsin kevyt muodollisuus, joka hoitui lopulta ilman nimenomaisia tutkimuslupakäytäntöjä sähköpostikirjeenvaihtona hankepäällikön kanssa hänen käytyään asiasta keskustelun maakuntajohtajan kanssa. Lupaan sisältyi tärkeänä asiana suostumus siihen, että haastateltavat voivat osallistua tutkimukseen työajallaan.

Kolmas institutionaalisen portinvartijuuden taho hankkeessamme oli Rikosseuraamuslaitos (Rise), joka oli jo alun perin neuvoteltu yhteistyökumppaniksemme hankkeessa. Risen edustajien kanssa järjestimme erikseen kasvokkaisen (hybridi) tapaamisen, jossa keskustelimme ja ideoimme varsin monitasoisesti tutkimuksen toteuttamista. Rise institutionaalisen tahona toimi paitsi virallisen tutkimusluvan myöntäjänä Risen organisaatiossa tapahtuvaan aineistonkeruuseen (suullinen lupa henkilökunnan työpajaosallistumisten tallentamiseen ja kirjallinen lupa vankien haastatteluun), antoi myös tärkeää tukea ja neuvoja seuraavien portinvartijatasojen kanssa toimimiseen.

Organisaatiotason portinvartijuutta tutkimuksessamme edustivat erilaiset kehittäjätyöntekijät tai kehittämisryhmät, joiden kanssa neuvottelimme pääsystä aineistonkeruuseen. Halusimme päästä tutkimaan kehittämisprosesseja, joissa tavoitellaan ja kokeillaan monialaisia ammattikäytäntöjä konkreettisten asiakastyön kysymysten parissa (aikuissosiaalityö, vaikeat ero- ja huoltoriidat sekä vapautuvat vangit). Päästäksemme tutkimaan näitä prosesseja tarvitsimme paitsi muodollisen tutkimusluvan, meidän tuli ”myydä itsemme” (ks. Wincup 2017; Hughes 2019) kehittämisprosesseille. Yhteistyöhön päästäksemme kävimme neuvotteluja siitä, mitä voimme tutkimuksellamme antaa osallistujille ja mitä työltämme toivotaan ja odotetaan. Vakuuttavuutta hankkeellemme toi, että sitä rahoitti STM, se kytkeytyi kaikille ajankohtaiseen sote-uudistukseen, sen taustaryhmään kuului merkittävä joukko opiaineen professoreita ja hankkeen tutkijoilla oli jo ennestään erityisasantuntemusta tutkittavista aiheista. *Vastavuoroisuus* oli keskeinen argumenttimme neuvotteluissa kentälle pääsystä ja pyrimme vakuuttamaan yhteistyökumppanit siitä, että osallistuminen olisi heille hyödyllistä ja rakentavaa (ks. Rauhala & Virokannas 2011, 238).

Keskeinen ”myyntiasiakirjamme” oli tiedote tutkittaville, jossa esittelimme tutkimustamme, kerroimme, miksi osallistuminen on tärkeää, mitä hyötyä osallistumisesta voi olla, miten suostumus annetaan ja miten hankkeessa huolehditaan tietosuojasta. Tätä tiedotetta muokkasimme tarkoituksenmukaiseksi kutakin tutkittavien ryhmää varten. Tämän kirjallisen tiedotteen rinnalla tarvitsimme ”myyntiagentteja”, joita käytännössä olivat yksi maakuntaliiton hanketoimija ja temaattisten kehittämisryhmien vetäjät, jotka myötävaikuttivat pääsyymme kehittämisryhmiin ja haastateltavien saamiseen. Osalla hankkeen tutkijoista oli ollut aiempia tutkimukseen, opetukseen tai muuhun yhteistyöhön liittyviä kontakteja temaattisten kehittämisryhmien keskeisiin toimijoihin, mikä loi luottamus pohjaa yhteistyölle.

Osana myyntityötä ja yhteistyösuhteen ylläpitämistä annoimme myös erilaisia ”työnäytteitä”, joilla osoitimme asiantuntijuuttamme ja sitoutumistamme yhteistyöhön muutoinkin kuin vain hankkeellemme tarpeellisen aineistonkeruun merkityksessä (ks. Emmel ym. 2007, 2). Työnäyteinä organisoimme yhteistyökumppaneillemme muutamia työpajoja, joista yhdessä fasilitoimme tuoreen aikuissosiaalityön pilotin parissa työskentelevän ryhmän tutustumista toistensa monialaisuusajatteluun. Eropalveluja kehittäväälle työryhmälle puolestaan järjestimme työpajan, jossa pohdittiin työntekijöiden kokemuksen ja aiemman tutkimuksen havaintoja koskevan luennon pohjalta, mikä ammattilaiselle on vaikeaa ero- ja huoltoriidoissa. Mukana oloamme kehittämissä haluttiin toisinaan hyödyntää ja kuulla tutkijan näemyksiämme kehittämistyön tueksi.

Myyntivalttinamme oli myös jalkautuva otteemme, sillä orientoiduimme tutkimuksessamme menemään mukaan sote-kehittämisen tilanteisiin ja erilaisiin monialaisiin ryhmiin. Niin tutkimukseemme osallistuneet sote-kehittäjät, asiakastyötä tekevät ammattilaiset kuin me tutkijatkin olimme hyvinvointialueuudistuksen myötä uuden edessä, mikä madalsi tutkijoiden ja tutkittavien roolien välisiä rajoja. Instituutionaalisten portinvartijoiden kohtaamisissa oli kanssatutkimuksen piirteitä, eli myös tutkimukseen osallistuneet pääsivät ainakin osittain mukaan tutkimusongelmien muotoiluun ja esittämään hankkeellemme toiveita (ks. Kulmala ym. 2023). Kehittäjien ja kentän toimijoiden osallistuminen ei siis pelkistynyt vain aineistonkeruuseen osallistumiseen, vaan he seurasivat aktiivisesti tutkimustuloksiamme niiden alustavasta esittelystä alkaen.

Asiantuntija-, kenttä- ja valvojarportinvartijat – sitoutuvaa vastavuoroisuutta

Portinvartijuuden keskikerrokseen paikantuviin asiantuntija-, kenttä- ja valvojarportinvartijoihin lukeutuvat erilaiset käytännön toimintaympäristön portinvartijat. Varsinaisia asiantuntija-portinvartijoita Kayn (2019) tarkoittamassa merkityksessä, jotka olisivat opastaneet meitä aineistonkeruussa tai joiden kanssa olisimme neuvotelleet kentälle pääsyn ehdoista, emme aineistonkeruussamme kohdanneet. Tämän voi arvailla johtuvan siitä, että olimme tutkijoina ikään kuin omalla maaperälläämme. Sen sijaan erilaisiin kenttä-portinvartijoihin törmäsimme lähestyessämme aineistonkeruussamme käytännön kehittäjäryhmiä ja asiakaspilotoiteja. Käytännön kehittäjäryhmiin mukaan pääseminen edellytti tutkimuksemme esittelyä kehittämistoiminnan vetäjille, joiden kautta ja kanssa ryhmiin osallistuminen mahdollistui. Osassa näiden kenttä-portinvartijoiden takana olevista kehittäjäryhmistä ja asiakaspilotoineista meiltä pyydettiin ja odotettiin enemmän kehittämistyöhön osallistumista, kuten keskustelujen kommentointia. Toisissa tutkijoiden osallistuminen jäi enemmän havainnointitasolle.

Näiden kenttä-portinvirtijoiden myötämielinen suhtautuminen edisti merkittävästi tutkimustamme, kun he kollegiaalisessa hengessä (ks. Ryyänen & Rannikko 2021) kutsuivat meitä aktiivisesti mukaan vetämiinsä ryhmiin ja pilotteihin. He myös nimesivät erilaisten kenttien avainhenkilöitä, joiden kanssa pääsimme neuvottelemaan tutkimusyhteistyöstä. Kenttä-portinvirtijoiden verkostojen myötä aineistonkeruumme eteni jouhevasti. He auttoivat muun muassa levittämään kollegoilleen ja muille ammattilaisille tiedotteita hankkeen työpajoista ja tapahtumista.

Huomionarvoista on kenttä-portinvirtijoiden henkilöityneisyyden vahva vaikutus (ks. Reeves 2010). Tämä näkyy erityisesti siinä, miten tutkimusmyönteisen työntekijän siirtyminen toisiin tehtäviin katkaisee herkästi pääsyn kentälle. Tutkimuksen tekemiseen innostuneesti suhtautuva ja aktiivisesti aineistonkeruuta tukenut ammattilainen saattoi olla hyvin keskeisessä roolissa uuden monialaisen yhteistyön virittelyssä esimerkiksi kokousten organisoijana ja vetäjänä. Kun näin keskeinen toimija jää tutkimusyhteistyöstä pois, hänen aloittamalleen yhteistyölle tarvitaan uusi vetäjä, jonka toivotaan jatkavan portin auki pitämistä tutkijoille. Uuden portinvirtijan tunnistaminen ei välttämättä onnistu kovin nopeasti tai lainkaan, mikäli organisaatorakenne on monimutkainen tai poistuneen portinvirtijan tehtävään ei löydetä jatkajaa. Monimutkaisina rakenteina, resurssipulana ja työntekijöiden jatkuvana vaihtuvuutena todentuva sosiaalialan kompleksisuus vaikuttikin merkittävästi kenttä-portinvirtijoiden kanssa toimimiseen.

Kiire ja resurssipula näkyi esimerkiksi keskustellessamme vankipilottikokouksessa työpajaideoista. Tällöin kohtasimme aikuissosiaalityön kenttä-portinvirtiointia, kun johto- ja kehittämistehtävissä olleet henkilöt kertoivat, että kolmeen työpajaan osallistuminen ei olisi realistista. Aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden valtavat asiakasmäärät ja äärimmilleen venytetyt voimavarat tulivat esiin käynnisteillä olevan yhteistyön myötä. Päädyimmekin heti pilottikokouksen neuvottelussa rajaamaan työpajojen määrän kahteen. Järjestimme verkossa äänestyksen työpajojen ajankohdasta, jotta ne olisivat mahdollisimman monen ammattilaisen saavutettavissa. Siinä missä vankipilottikokouksiin osallistui melko tasaisesti niin rikosseuraamusalan kuin aikuissosiaalityön asiantuntijoita (ks. Juhila, Karjalainen & Virokallio, tämä teos luku 6), työpajoihin osallistui huomattavasti enemmän rikosseuraamusalan työntekijöitä. Ensimmäisen työpajan 11 osallistujasta vain kolme oli aikuissosiaalityöstä ja toisen työpajan kaikki kahdeksan osallistujaa olivat rikosseuraamusalalla työskenteleviä.

Asiakkaiden välittömään läheisyyteen pääsyä säätelevistä valvoja-portinvirtijoiden osa toimi näkyvässä tehtävässä, kuten vankilan johtajana tai tietyn sektorin kehittäjäsosiaalityöntekijänä ja heidät oli helppo paikantaa. Valvoja-portinvirtijoihin liittyi samankaltainen henkilöityminen kuin kenttä-portinvirtijoihin: tehtävää suorittavan henkilön vaihtuminen tarkoitti tutkimuksen näkökulmasta lähes väistämättä viivästymistä aineistonkeruuseen. Samalla henkilöityminen saattoi tarkoittaa valvoja-portinvirtijan vahvaa roolia itse aineistonkeruutilanteessa. Esimerkiksi aikuissosiaalityön asiakasraadin luo pääsymme mahdollisti ja raadin kanssa työskentelyä säätelivät kehittäjäsosiaalityöntekijä, joka otti aktiivisen roolin aineistonkeruuna toteutetun

ryhmähaastattelun vetämisessä. Vastaavasti vankilan tutkimusyhteyshenkilöllä oli vahva rooli vapautuvien vankien haastattelujen toteutumisessa. Vaikeissa eroriitalanteissa työntekijöille konsultaatiota antavan monialaisen asiantuntijaryhmän toimintaa koordinoiva työntekijä tuki tutkimuksen toteutumista huolehtimalla ennalta, että konsultaatiota hakevat työntekijät saivat hankkeen tutkimustiedotteen samassa yhteydessä, kun konsultaation ajankohdasta sovittiin. Tutkijan mukana oloa tuettiin myös toimittamalla tutkijalle etukäteen konsultoitavan tapauksen esitietolomake. Tutkija otettiin ikään kuin luonnolliseksi osaksi asiantuntijaryhmää.

Vankiloiden käytännöt perustuvat vahvasti turvallisuusnäkökulmalle, jonka ehtoilla muita toimintoja toteutetaan (ks. Harrikari & Westerholm 2015). Kontakti potentiaaliin haastateltaviin tapahtuu vankilan määrittämän tutkimuksen yhteyshenkilön kautta, joka tässä tapauksessa työskenteli erityistyöntekijänä kuntoutukseen liittyvissä toiminnoissa. Yhteyshenkilön rooli osallistujien tavoittamisessa ja motivoimisessa oli merkittävä, sillä tutkija ei välttämättä pääse kasvotusten keskustelemaan tutkimuksensa tavoitteista ja annista ennen varsinaista haastattelua. Haastatteluun osallistuvalla saattoi olla luottamuksellinen suhde yhteyshenkilöön, joka saattaa saada avattua tutkimuksen merkityksellisyyden selkeämmin ja lähestyttävämmin kuin etäinen tutkimusesite osaston ilmoitustaululla monien muiden paperien seassa. (Ks. Hughes 2019, 12.)

Kenttä- ja valvoja-portinvartijoiden erottaminen toisistaan ei aina ole helppoa, vaan kehittämistyössä ja sen tutkimuksessa nämä roolit sekoittuivat ja henkilöityivät. Ensimmäinen käytännön kehittäjäryhmä, johon jalkauduimme, pyrki kehittämään palveluja paljon eri sote-palveluja samanaikaisesti tarvitseville (PPT) aikuisasiakkaille ja myöhemmin pilotoimaan monialaista yhteistyötä näiden asiakkaiden kanssa. Tässä kehittäjäryhmässä ja asiakaspilotoinnissa kentälle pääsyn portinvartijuus henkilöityi samaan kehittäjätyöntekijään. Kenttä-portinvartijana hän mahdollisti meidän osallistumisemme kehittäjäryhmän toimintaan, mutta hän toimi myös valvoja-portinvartijan asemassa asiakaspilotoinnissa. Valvoja-portinvartijuus näkyi erityisesti pilotin asiakasrekrytoinnissa, jota tämä työntekijä hoiti yhdessä hankkeemme tutkijan kanssa. Kaikista asiakaspilottiin osallistuneista hän oli myös selkeimmin asiakkaan omatyöntekijä eli kokonaistilanteen koordinoija ja asianajaja. Käytännössä juuri hän mahdollisti meidän pääsymme asiakkaan kanssa pilotoitavan monialaisen yhteistyön luo.

Kenttä- ja valvoja-portinvartijoiden henkilöityminen yksittäisiin kehittäjätyöntekijöihin vaikutti vahvasti kentälle pääsyyn ja siitä neuvotteluun. Helpoimmillaan henkilöityminen tarkoitti meille selkeää tietoa siitä, kenen kanssa sovimme kentälle pääsyn ja kenen avulla pääsemme kiinni meitä eniten kiinnostavaan ruohonjuuritason kehittämistyöhön ja asiakasrajapintaan. Hankalimmillaan henkilöityminen tarkoitti vaihtuvia, ja jopa katoavia, työntekijöitä, joiden kanssa kentälle ja asiakkaiden luo pääsy piti neuvotella aina uudestaan. Henkilöitymiseen liittyi aina myös riski, että tutkimuksemme tavoitteet ja kehittämistyötä tekevän portinvartijan ajatukset kehittämistyön suunnasta eivät kohdanneet, jolloin portinvartija saattoi vaikuttaa vahvasti vielä aineistonkeruuvaiheessa siihen, millaiseksi aineisto muodostui.

Itse-portinvartijat – ruohonjuuritason viimekätiset tutkimuksen portinvartijat

Hankekokonaisuuteemme kuului monenlaisia itsenäisiä tutkimukseen osallistujia, joiden henkilökohtaisesti antama osallistumisen suostumus päästi meidät tutkijat ”viimeisestä portista” läpi. Itse-portinvartijan roolissa olivat sekä ammattilaiset että asiakkaat. Itse-portinvartijuus tarkoitti ammattilaisten kohdalla heidän työelämäänsä liittyvien kokemusten ja näkemysten äärelle pääsystä neuvottelua. Asiakkaiden kanssa neuvoteltiin puolestaan siitä, miten ja missä määrin he raottavat tutkijoille porttia elämänsä historiaansa ja kipeisiin henkilökohtaisiin tilanteisiinsa. Kayn (2019) mukaan yksilöt tasapainoilevat tässä sen välillä, mitä he uskaltavat antaa itsestään tutkimuksen hyödyksi ja toisaalta, miten he itse hyötyvät osallistumisestaan (ks. myös Emmel ym. 2007).

Henkilökohtaisen suostumuksen saavuttaminen oli sitä monimutkaisempaa, mitä lähemmäksi ruohonjuuren asiakastilanteita menttiin. Kaikki hankkeen asiakasosallistujat olivat haavoittuvassa asemassa (Honkasalo ym. 2022) ja elivät kompleksisten ongelmien kuormittamissa elämäntilanteissa (Jokinen ym. 2022). Keskeisinä portinavaajina toimivat luottamuksen rakentaminen ja arkaluonteisten tilanteiden hienotunteinen kohtaaminen (ks. Suoninen 2000, 87–89). Myös vuorovaikutustilanteiden luonne ohjasi suostumuksesta neuvottelemista ja sen saamista: yksilöhaastattelun osapuolten oli helppo ymmärtää, mihin heitä oltiin pyytämässä (Ruusuvoori & Tiittula 2017). Sen sijaan monialaisen auttamispilotin tapauksessa tutkijatkaan eivät osanneet tarkasti kuvata, mitä itse aineistonkeruukohtaamisissa tapahtuisi, sillä juuri asiakkaan ja ammattilaisten välinen vuorovaikutus oli kehittämisen ja harjoittelun kohteena (Kalari 2024).

Sote-kehittäjänä toimivien ammattilaisten suostumus tutkimushaastatteluihin osallistumiseksi toteutui kevyesti. Kehittäjiä lähestyttiin organisaatiokohtaisten sähköpostilistojen kautta, heille toimitettiin tarvittava tutkimusinformaatio ja heitä pyydettiin hoitamaan oma ilmoittautumisensa sähköisellä lomakkeella. Tutkijoina asetimme kehittäjähaastattelujen kanssa samalle puolelle ihmetellessämme tulevaa sote-uudistusta, ja tutkimustiedon tuottaminen oli yhteinen intressi. Kehittäjähaastatteluihin osallistuneet ammattilaiset saattoivat mieltää tutkimukseen osallistumisen myös ammatillisen kehittymisen mahdollisuutena (Poveda, Giampapa & Relaño-Pastor 2020).

Vankipilotissa ammattilaiset ja tutkijat olivat samalla puolella ja meidät toivotettiin tervetulleiksi ryhmän tapaamisiin. Niissä ei vielä hankkeemme aikana kohdattu asiakkaita, mikä oletettavasti helpotti kentälle pääsyä. Sen sijaan vankipilottiin kuuluneen aikuissosiaalityön kriisiytynyt tilanne aiheutti tutkimusyhteistyölle hankaluuksia. Aikuissosiaalityön resurssit riittivät heikosti työpajoihin osallistumiseen, ja vankipilotin työpajoihin osallistui paljon enemmän Risen kuin aikuissosiaalityön edustajia. Aikuissosiaalityön vähäinen osallistuminen selittynee osaltaan myös ”väsymyksellä jatkuvaan projektien virtaan” (Haverinen 2005, 101; ks. myös Williams 2020, 10), minkä seurauksena tutkimus- ja kehittämishankkeiden merkitys ei ehdi

kirkastua kiireisille ruohonjuuritason toimijoille. Konkreettisesti ammattilaisten kuormittuneisuus tuli esiin esimerkiksi siten, että hieman aikaa ja perehtymistä vaativien tutkimussuostumusten läpikäynti tuntui välillä kiusalliselta kiireisten ammattilaisten vaivaamiselta.

Ero- ja huoltoriitojen parissa työskentelyä kehittävä ryhmä oli käynnistynyt paikallisten toimijoiden aloitteesta hieman ennen kuin hankkeemme otti yhteyttä ryhmän vetäjiin. Ryhmän vetäjien välityksellä saimme kutsun tulla esittelemään hanketamme kehittämisryhmälle. ”Yhteinen sävel” ryhmän kanssa syntyi varsin nopeasti ja kehittämisryhmä otti meidät mukaan toimintaansa. Ryhmän osallistujat antoivat varauksetta suostumuksensa ryhmän kokousten tallentamiseen tutkimusaineistoksi. Kehittämisryhmän käynnistämä erokonsultaatioryhmä, joka koostui osittain kehittämisryhmän jäsenistä ja osin muista kokeneista asiantuntijoista, hyväksyi myös varauksetta tutkijoiden mukanaolon. Konsultaatiota hakeville työntekijöille oli lähetetty tietoa tutkimuksesta ennalta. He olivat siihen myös perehtyneet ja antoivat konsultaatiosession alussa suullisen suostumuksensa session tallentamiseen tutkimusaineistoksi. Suostumuksen antaminen oli käytännössä muodollisuus.

Kuten tämän alaluvun alussa mainitsimme, aineistonkeruuseen osallistuneiden asiakkaiden elämäntilanteiden kompleksisuus ja haavoittuvuus vaikuttivat merkittävästi portinvartiointiin. Tämä tuli esiin sekä vankilasta vapautuvia asiakkaita haastatellessa että yhteistyössä monialaisen pilottiryhmän kanssa, sillä molemmat kohderyhmät edellyttivät meiltä erityisen sensitiivistä otetta. Elina Virokannas ja kumppanit (2020) huomauttavat, että haavoittuvuudesta kirjoitettaessa on tarpeen eritellä tarkemmin, mitä käsitteellä tarkoitetaan. Martha Finemanin (esim. 2010) töihin nojautuen Virokannas kollegoineen (2020) kannustaa lähestymään haavoittuvuutta kompleksisena ja ihmisten välisiin suhteisiin liittyvänä ilmiönä, jolloin yksilöitä tai ihmisryhmiä ei stigmatoida eikä heidän toimijuuttaan ohiteta (ks. myös Virokannas ym. 2020).

Marja-Liisa Honkasalo kumppaneineen (2022) määrittelee haavoittuvuuden tilaksi, jossa ihmisen tai yhteisön olemiseen vaikuttaa ”riippuvuus toisista ja ympäristöistä”, mikä ”tekee ihmiset alttiiksi elämän ennalta-arvaamattomuudelle” (mt., 12–14). Honkasalo kollegoineen kirjoittaa myös haavoittuvasta toimijuudesta. Tästä näkökulmasta katsottuna toimijuus asettuu jatkumolle ja siinä on vivahteita ja vaihtelevuutta. Ulkoisesti näkyvien suurten muutosten sijaan toimijuus voi olla myös arkista sinnittelyä, sietämistä ja sopeutumista (Honkasalo 2013). Haavoittuvan toimijuuden tunnustava tutkija näkeekin, että vaikka ihmisten elämäntilanteisiin ja niihin sisältyviin valinnan mahdollisuuksiin vaikuttavat rajoittavasti monet tekijät, yksilöt pystyvät tekemään päätöksiä ja valintoja myös hauraissa elämäntilanteissa, vaikuttamalla esimerkiksi sairautensa kulkuun (mt.) tai raottamalla tutkijoille porttia kokemusmaailmaansa.

Asiakkaiden haavoittuvat ja kompleksiset tilanteet ja heidän toimijuutensa huomioiden pohdimme aineistonkeruussa sitä, miten annamme osallistumista harkitseville tarvittavan tutkimusinformaation. Vankilasta vapautuvat asiakasosallistujat oli tärkeintä saada ymmärtämään tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus.

Laitoksessa olevilla voi olla käsitys, että heiltä odotetaan ulkopuolisten yhteydenottoihin vastaamista ikään kuin osana ”istumista” (Honkatukia ym 2006; Lattu 2016). Monialaisen pilotin asiakkaiden rekrytoinnissa olennaisinta oli avata, mihin heitä ollaan pyytämässä. Heidän kanssaan osallistumisneuvottelua käytiin yhtä aikaa sekä tutkimukseen että pilotin asiakkuuteen osallistumisesta, joten he saattoivat vankiasiakkaiden tapaan mieltää tutkimukseen osallistumisen kuuluvan osaksi monialaista auttamispalvelua. Keskeiseksi nousikin suostumuksen sisällön moneen kertaan toistettu läpikäyminen sekä asiakkaan ymmärryksen varmistaminen.

Luottamus näyttäytyy monella tapaa keskeisenä, kun portinvartijuudesta neuvotellaan omaa itseään edustavien tutkimusosallistujien kanssa (Emmel ym. 2007). Tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan välistä luottamusta aletaan rakentaa jo ennen varsinaista aineistonkeruukohtaamista. Tutkimusyhteistyöhömmme asiakasosallistujien kanssa vaikutti olennaisesti heidän kokemansa epäluottamus auttamisjärjestelmää ja jopa koko yhteiskuntaa kohtaan. Kasautunutta huono-osaisuutta, ylisukupolvisia sosiaalisia ongelmia ja moninaisia kriisejä kokeneet ihmiset (ks. Jokinen ym. 2022; vangeista Rautanen ym. 2023) ovat asioineet lukuisissa sote-palveluissa elämänsä mittaan. Heidän asennoitumisensa ammattiauttajia kohtaan saattaa olla hyvin kriittistä ja luottamus autetuksi tulemiseen heikkoa (ks. Darbyshire ym. 2006, 558).

Me tutkijat saatoimme asiakkaiden silmissä rinnastua sote-ammattilaisiin (Emmel ym. 2007, 8), mikä ilmeni ristiriitaisena suhtautumisena tutkimukseen. Yhtäältä heillä oli valtava tarve päästä kertomaan ikäviä kokemuksiaan yksin ja ilman apua jäämisestään elämänsä eri käännteissä. Toisaalta meidän tarjouksemme uudenaista auttamispilotista ja tutkimus- ja kehittämisosallisuudesta ei herättänyt innostusta, vaan pikemminkin närkästystä ja epäilyä. Epäluottamuksen kärki kohdistui julkisen sektorin sosiaali- ja terveystieteisiin, joissa ammattilaisten kohtaamiset olivat tuottaneet asiakkaille toistuvasti pettymystä. Niin pilotin asiakkaiden kuin vankilasta vapautumassa olevien asiakkaiden kohdalla luottamusta voitiin kuitenkin palauttaa onnistuneiden kohtaamisten ja luottamuksellisten, korjaavien suhteiden kautta (Kerminen ym. 2023). Esimerkiksi osa vankilasta vapautuvista haastateltavista kertoi osallistumismotiivikseen halun auttaa heille tärkeäksi tullutta vankilan työntekijää työssään.

Myös pilotin asiakkaat tunnustelivat ja rakensivat luottamustaan pilotin vetäjän ja tutkijoiden kanssa käydyissä osallistumisneuvotteluissa. Eräs asiakas, jonka kanssa pilotin vetäjä ja tutkija kävivät puhelimitse ensimmäistä keskustelua osallistumisesta, ilmoitti nauhoittavansa kaikki viranomaisten kanssa käymänsä keskustelut, koska niistä on aina seurannut vain ongelmia ja hänen oikeuksiaan on loukattu. Asiakkaalle annettiin pitkän puhelun verran tilaa kertoa loukatuksi tulemisen historiastaan, ja hänen epäluottamuksen tunteensa ja vihaisuutensa ymmärrettiin ja hyväksyttiin. (Kivinummi & Alatupa 2016.) Tämä kuulluksi tuleminen toimi, sillä asiakas tuli varsinaiseen pilottiryhmän tapaamiseen ilman tallennusvälineitä. Hän pystyi tapaamisessa suuntaamaan ajatuksiaan tulevaan, eikä keskustelu lukkiutunut menneen elämän pettymyksiin. Asiakkaan menneisyydessä tapahtuneiden kohtaamattomuuden kokemusten kuuleminen voikin olla edellytys sille, että asiakas pystyy siirtymään

tähän hetkeen ja antamaan äänensä yhteiskunnallisten epäkohtien parantamiseen. Juuri tämä yhteiskuntaan pettynyt nauhureiden kanssa liikkeelle lähtenyt asiakas löysikin tutkimusyhteistyömme kuluessa vahvan halun osallistua muiden samassa tilanteessa olevien auttamiseen.

Tahto auttaa kohtalotovereita oli edellä mainitulle pilotin osallistujalle tärkein syy tulla mukaan monialaisen auttamisen asiakkaaksi. Samoin osa vankihaastatteluiden osallistujista perusteli haastateltavaksi tulemistaan halulla päästä kertomaan, miten he olivat jääneet yksin ongelmiensa kanssa ja edustamaan näin vastaavassa tilanteissa olevia vankitovereitaan. Edelliset tilanteet, joissa haastavista lähtökohdista edetään tärkeäksi muodostuneisiin osallistumisiin ja päästään jakamaan omaa kokemusmaailmaa muiden auttamiseksi, ilmentävät sitä, miten haavoittuvuutta tuotetaan, kohdataan ja työstetään suhteessa toisiin ihmisiin (Fineman 2010; Virokannas ym. 2020; Honkasalo ym. 2022).

Aineistonkeruutilanteiden vuorovaikutus on erityinen paikka haavoittuvuuden muovaamien suhteiden toteuttamiselle. Näissä kohtaamisissa käydään jatkuvaa neuvottelua portinvartijuudesta eli siitä, säilyykö luottamus osapuolten välillä ja voidaanko tutkimusprosessissa edetä suunnitellusti. Tutkimusetiikan toteuttamiseen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kanssa liitetään usein ajatus jatkuvasta suostumuksen tunnustelusta (Kuula 1999). Tätä tunnustelua teimme toistuvasti hankkeemme asiakasosallistujien kanssa. Vankilasta vapautuvia ihmisiä haastateltaessa osallistujille korostettiin, että heillä on milloin tahansa lupa kieltäytyä keskustelusta tai pyytää jopa haastattelunsa poistamista tutkimusaineistosta (esim. Campbell ym. 2009). Monialaisen pilotin tapauksessa asiakkaan kanssa käytiin kahdesti läpi tutkimuksen virallinen informaatio ja tutkimuksen tarkoitusta selvennettiin tarvittaessa vielä myöhemminkin.

Portinvartijuutta koskevia neuvotteluita kehystää väistämättä tutkimuksen osallistujan ja tekijän välinen valtaero, koska tutkija lähestyy haastateltavia tai havainnoimiaan ihmisiä tiettyyn kohderyhmään kuulumisen vuoksi ja voi työnsä puolesta esimerkiksi piipahtaa muurien ympäröimässä laitoksessa vankeja haastattelemassa (Granfelt 2013; ks. myös Reeves 2010). Toisaalta tutkijan ja osallistujien epäsymmetristä valta-asemaa yritetään aktiivisesti tutkimuskohtaamisissa tasoittaa osallisuuden vapaaehtoisuutta korostamalla (Campbell ym. 2009), välttelemällä paremmin tietävän positiota (Honkatukia ym. 2006) ja tuomalla esiin tutkimuksen vastavuoroisuutta (Kay 2019; Rauhala & Virokannas 2011). Luottamus rakentui hankkeemme haastattelukohtaamisissa melko helposti, sillä keskustelut osallistujien kanssa virisivät nopeasti.

Keskusteluyhteyden syntymiseen vaikuttivat todennäköisesti tutkijoiden tutkimusaiheen ja sosiaalityön asiantuntemukseen liittyvät taustat. Vankihaastattelut tehneellä tutkijalla oli työnsä puolesta kokemusta sekä vankilavierailuista että erityinen kiinnostus ja perehtyneisyys aiheeseen. Hänellä oli haastatteluiden pohjana verkostokartta, josta ilmeni, että tutkija tunnistaa konkreettisia asioita vapautumassa olevan vangin elämästä. Yksi haastateltavista kysyi suoraan, onko tutkijalla kokemusta muista vankiloista. Yhteisymmärrystä helpotti, kun tutkija kertoi nähneensä erään

tunnetun vankilan arkea. Kiinnostuksen osoittaminen ja osallistujan erityislaatuisen elämäntilanteen tunnistaminen, esimerkiksi vankilakulttuurin tunteminen kokemuksemme perusteella auttaa yhteyden löytymistä toisilleen vieraiden keskustelukumppaneiden välillä (ks. Emmel, Hughes, Greenhalgh & Sales 2007).

Asiakkaiden elämäntilanteiden ymmärtämistä ja sitä kautta portinvartijuuksineuvotteluja helpotti se, että kaikki tutkijat olivat sosiaalityön ammattilaisia. Meidän oli helppo hyödyntää ammatillisen kohtaamisen taito kohdatessamme haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ja arkaluonteisia keskustelunaiheita. Luultavasti asiakkaat huomasivat tämän sosiaalityöntekijälle ominaisen vuorovaikutusorientaation, ja keskustelu käväisi ajoittain asiakkaan ja ammattilaisen rooleissa. Sosiaalityöntekijyytemme oli tässä kohtaa etu, sillä se auttoi asiakkaita, mutta yhtä lailla meitä käymään näitä neuvotteluita. Meidän oli kuitenkin tehtävä selväksi, että osallistumme varsinaisiin aineistonkeruutilanteisiin tutkijoina emmekä auttajina. Tätä roolia palveli luontevasti tallennusvälineet, joiden takaa emme osallistuneet asiakkaan ongelmista keskusteluun.

Jatkuva suostumuksen tunnustelu ja tutkijoiden sensitiivinen lähestymistapa eivät poistaneet sitä, että tutkimusyhteistyö ja siitä sopiminen kompleksisessa elämäntilanteessa elävän ihmisen kanssa oli alusta loppuun kompleksista. Useat pilotin asiakkaista olivat akuutissa kriisissä tai heidän elämäntilanteensa oli muutoin epävakaa ja täynnä erilaisia käänteitä. Ihmisen, jolla yhteystiedot tai -välineet (bussikortti, puhelin, internet-yhteydet) eivät ole kunnossa tai jolla ei ole pysyvää osoitetta tai on uhka menettää se, on vaikea olla tavoitettavissa virka-aikaan ja sopia yhteistyöstä kulttuurisena normina pidetyn kalenterin mukaisesti.

Kaikkiin tutkimuksen yhteydessä kohtaamiimme kompleksisiin elämäntilanteisiin liittyi joko akuuttia tai aiempaa päihteiden ongelmakäyttöä. Päädyimmekin siihen, että olisi epärealistista odottaa auttamispilottiin osallistuvalla asiakkaalla täysin raitista hetkeä ennen kuin lähdemme kysymään häntä pilotin ja tutkimuksen osallistujaksi. (ks. Nousiainen 2015; Ranta 2020, 47–48.) Vankilasta tutkimukseen osallistuvien kohdalla päihtyneisyys ei ollut yhtä vahvasti esillä, sillä vankien pitäisi virallisesti olla päihteiden ulottumattomissa. Vaikka päihteettömyys ei kaikkien kohdalla laitoksissa toteudu, vankilan valvonta pitää huolen siitä, että tutkija ei kohtaa näkyvästi päihtyneitä asiakkaita. Jouduimme pohtimaan tarkoin, miten tasapainoil-la yhtäältä sen välillä, pystyykö ihminen päihtyneenä vartioimaan omaa porttiaan ja toisaalta, miten tutkimukseen osallistuminen mahdollistetaan erilaisista lähtökohdista tuleville ihmisille (Ranta 2020; Nousiainen 2015; ks. myös Williams 2020).

Päihtyneisyys oli yksi kouriintuntuvimmista haavoittuvan toimijuuden kohtaamisen alueista aineistonkeruussamme, mutta päihteet eivät olleet ainoa asiakkaan kommunikointiin ja ymmärrykseen vaikuttava haaste. Useilla pilottiin suostutelluil-la asiakkailla oli neuropsykiatrisia vaikeuksia tai kielitaidottomuutta. Näiden haasteiden lisäksi useilla heistä oli menneisyydessään traumakokemuksia. Nämä moninaiset taustat tulivat esiin siinä, miten asiakkaat tulkitsivat vuorovaikutustilanteita ja millaisia tunteita he niissä osoittivat. Kun kutsuimme näitä vaikeiden ja pitkäaikaisten ongelmien kanssa kamppailevina ihmisiä mukaan tutkimukseemme, mei-

dän oli puhuttava asioista niiden oikeilla nimillä, siitäkin huolimatta, että samalla saatoimme nostaa esiin heidän haavoittavia kokemuksiaan. Ajatus traumainformoidusta orientaatiosta ja ymmärrys siitä, että traumatisoitunut ihminen saattaa tulkita nykyhetken tapahtumia menneisyytensä huonojen kokemusten perusteella, auttoi suostumusneuvotteluita käyvää tutkijaa olennaisesti. Esimerkiksi oman nauhurinsa kanssa neuvotteluihin osallistunut asiakas todennäköisesti tulkitsi keskustelutilanetta haavoittavan elämänhistoriansa valossa, eikä hänen vastarintansa syntynyt meidän tarjoamastamme tutkimusyhteistyöstä. (Ks. Knight 2019.)

Tutkimusyhteistyö haavoittuvassa asemassa elävien ja vaikeista ongelmista kärsivien ihmisten kanssa vaati paljon suunnittelua ja ajatustyötä. Eteemme nousi eettisesti jännitteisiä tilanteita ja vaikeita tunteita, mikä nähdäksemme kertoi siitä, että olimme päässeet jonkin arvokkaan äärelle. Itse-portinvartijoiden kanssa neuvottelut muodostuivat vastavuoroisiksi (ks. Kay 2019): asiakkaat avasivat meille henkilökohtaista elämäänsä tutkimustamme varten, kunhan maltoimme kohdata heidän kompleksiset tilanteensa hyväksyvästi ja toimia niissä joustavasti. Parhaimmillaan näiden asiakkaiden osallisuus tutkimukseemme merkitsi heille mahdollisuutta lievittää muiden yhtä kurjassa tilanteessa olevien kärsimystä. Tähän mandaattiin kytkeytyen voinee ajatella, että kompleksisten tilanteiden tutkijalla on mahdollisuus osallistua toivonsa menettäneiden ihmisten luottamuksen palauttamiseen. Traumainformoidussa orientaatiossa puhutaankin luottamusta ja toimijuutta vahvistavien kohtaamisten parantavasta vaikutuksesta (Knight 2019). Kerminen kumppaneineen (2019) korostaa, että monenlaisissa vuorovaikutussuhteissa voi syntyä korjaavia kokemuksia – miksi ei siis tutkimusyhteistyössä. Tutkittaessa haavoittuvassa asemassa elävien ihmisten auttamista tutkijalla on osaltaan mahdollisuus ja vastuu rakentaa luottamusta ja autetuksi tulemisen kokemusta näille ihmisille.

Tulevaisuuden soten tutkimisen portinvartijoiden tunnistaminen ja vakuuttaminen

Tutkimuksen portinvartijuuden merkitykset tutkimushankkeessamme tehdyn jalkautuvan tutkimuksen ja kentälle pääsyn onnistumiseen ovat olleet moninaiset. Luonnehdimme hankkeessa tekemämme tutkimuksen kontekstia monien kompleksisuuksien risteysalueeksi. Viittaamme sillä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen kytkeytyvän kehittämistyön monikerroksisuuden ylätasoinnista kehittäjätason kautta asiakasrajapintaan että soveltamamme jalkautuvan menetelmän moniaineisuusuteen. Olemme hyödyntäneet niin (liikkuvan) etnografian (Juhila ym. 2022, 100–106) ja käytäntö- ja toimintatutkimuksen (mm. Goessling 2020; Satka ym. 2016) kuin yhteiskehittämisen (Haanpää ym. 2014) ideoita. Tämä kompleksisuuksien risteysalue, ja erityisesti kehittämistyön monikerroksisuus, vaikutti vahvasti niihin neuvotteluihin, joita kävimme päästäksemme jalkautumaan sinne, missä kehittämistyötä tehdään. Monikerroksisuus tarkoitti jalkautumisen näkökulmasta eri ta-

soilla toimivien tutkimuksen portinvartijoiden tunnistamista ja vakuuttamista teemmämme tutkimuksen tarpeellisuudesta.

Näitä portinvartijuuksien tasoja avasimme hyödyntäen Lynda Kayn (2019) kuitasasoista jäsenystä, josta teimme oman kolmikerroksisen sovelluksemme, joka myötäilee sote-kehittämisen kerroksia ylätasoinnista kehittäjätasoon ja aina asiakasrajapintaan asti. Portinvartijuuksien tarkastelussa etenimme uloimmalta portinvartijuuksien tasolta kohti niiden ydintä, mikä asetelmana tarkoitti asiakasrajapinnan ja yksilötason määrittymistä tutkimuksen portinvartijuuksien ytimeksi ja viimekätiseksi tunnistamisen ja vakuuttamisen kohteeksi.

Uloimpana portinvartijuuden tasona kuvasimme instituutio- ja organisaatio-tasojen portinvartijuutta, jossa portinvartijoiden tunnistamista ja vakuuttamista luonnehtii muodollisuus. Liitimme tähän tasoon Kayn (2019) jaottelusta poiketen tutkimusrahoituksista päättävät portinvartijat, jotka ensimmäisenä tulee vakuuttaa tutkimuksen tarpeellisuudesta. Samalla rahoituksista päättävät portinvartijat pakottavat tunnistamaan tutkimuksen muita instituutio- ja organisaatiotason portinvartijoita. Vuodesta 2020 alkaen myönnetty Sosiaali- ja terveysministeriön myöntämä sosiaalityön valtiollinen tutkimusrahoitus (VTR) edellyttää jo tutkimussuunnitelmaan tietoa suunnitelluista yhteistyötahoista. Näin rahoittaja ensimmäisenä portinvartijana ohjasi kohti seuraavia portinvartijoita jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ja tämä avasikin keskusteluväyliä instituutio- ja organisaatiotason portinvartijoihin. Rahoituspäätös toimi myös jo itsessään vakuutena tutkimuksemme tarpeellisuudesta erityisesti instituutiotason portinvartijoille.

Keskeiset instituutionaaliset portinvartijat, jotka tunnistimme ja joita kohtasimme, olivat Kaupunki, Rikosseuraamuslaitos (RISE) ja maakuntaliitto. Näiden kaikkien osalta tutkimuksemme tarpeellisuuden vakuuttaminen oli lähinnä muodollisuus. Tämän voitaneen päätellä johtuvan näiden instituutioiden vakiintuneista tutkimuslupakäytännöistä, jotka olivat ennestään tuttuja hankkeemme tutkijoille.

Toisena portinvartijuuden tasona tarkastelimme kenttä- ja valvojatason portinvartijoita. Tämän tason portinvartijoiden tunnistaminen tapahtui ennen kaikkea instituutio- ja organisaatiotason portinvartijoiden kautta, joilta saimme kehittäjäryhmien ja asiakaspilottien vetäjien yhteystietoja. Toiseen portinvartijatasoon liittyvät Kayn (2019) jäsenyksessä myös asiantuntija-portinvartijat, jollaisia emme omassa aineistonkeruussa kuitenkaan paikantaneet. Tutkimukseemme osallistuneet kenttä- ja valvojabortinvartijat olivat kyllä sote-kysymysten asiantuntijoita, mutta Kayn (mt.) tarkoittamaa tutkimuksen aineistohallintaan ja tietoturvaan liittyvää portinvartijuutta (ks. myös Hayes 2005) tai tutkittavista ryhmistä vastuussa olevia henkilöitä tai erilaisten yhteisöjen avainhenkilöitä (Kay 2019) emme kohdanneet.

Kolmantena portinvartijuuden tasona tarkastelimme itse-portinvartijuutta. Itse-portinvartijuus koskee jokaista tutkimukseen osallistuvaa henkilöä. Riippumatta muiden tasojen portinvartijuuksista, kukin osallistuja päättää omakohtaisesti, missä määrin jakaa kokemuksiaan ja näkemyksiään. Hankkeessamme näitä viimekätisiä portinvartijoita olivat niin ammatillaiset kuin asiakkaatkin. Ammatillisista sote-kehittäjien luo pääseminen oli helppoa heidän tavoitettavuutensa ja suostumuksensa

osalta. Kentällä työskentelevien ammattilaisten saavuttaminen oli vaikeampaa, minä arvelemme johtuneen erityisesti siitä, että kehittäminen ei mahdu asiakastyötä äärimmäisen resurssipulan keskellä tekevien työaikaan. Itse-portinvartijuuden tarkastelussa keskityimme erityisesti tutkimuksemme asiakasosallistujiin, sillä heidän kohdallaan suostumuksen saavuttaminen oli monimutkaisinta johtuen heidän kompleksisiin tilanteisiinsa liittyvien tutkimuseettisten kysymysten painavuudesta. Asiakasosallistujien tavoittaminen vaativat meiltä Johanna Rannan (2020, 52) sanoin ”jatkuvaa eettistä reagointivalmiutta” ja ennakoimattomiin tilanteisiin sopeutumista.

Määrittelimme kompleksisissa tilanteissa eläneet asiakasosallistujat haavoittuvassa asemassa oleviksi, millä tarkoitamme heidän asettuvan elämäntilanteidensa ja yhteiskunnallisen asemansa myötä alttiiksi haavoittaville kokemuksille, kuten monenlaisille terveysongelmille ja sairauksille, riippuvuuksille, vaikeille ihmissuhteille ja auttamisjärjestelmän kohtaamattomuudelle. Haavoittuvuus on paitsi yksilöihin liittyvä myös vahvasti universaali ilmiö, joka voi osua keneen tahansa. Se paljastaa, kuinka riippuvaisia olemme sosiaalisista suhteistamme ja ympäristöstämme, jotka ovat sekä haavoittuvuuden potentiaalisia aiheuttajia että korjaajia. (Fawsett 2009; Fineman 2010; Honkasalo ym. 2022).

Haavoittuvuuden moniulotteisuudesta tietoisina varoimme niputtamasta tutkimuksemme osallistuneita asiakkaita yksinomaan tutkimusjoukkonsa edustajiksi, millä pyrimme välttämään heidän stigmatisointinsa syventämistä. Tasapainoilimme sen suhteen, miten tehdä näkyväksi ja huomioida heidän tilanteidensa kompleksisuus ja samalla pitää esillä heidän toimijuuttaan. (Honkasalo ym. 2022.) Tämän haastavan balanssin etsimisessä meitä auttoi herkistyminen haavoittuvalle toimijuudelle (mt.) ja traumainformoidun työotteen soveltaminen (Knight 2019).

Tiivistäen voidaan todeta, että tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen äärelle pääseminen on tarkoittanut ennen kaikkea tutkimuksen portinvartijoiden tunnistamista ja vakuuttamista tehtävän tutkimuksen tarpeellisuudesta. Sote-uudistuksen tutkimuksen portinvartijat määrittelimme asettuvan kolmeen kerrokseen uloimmalta instituutio- ja organisaatiotasolta, kenttä- ja valvojatason kautta itse-portinvartijoiden tasolle. Tunnistaminen ja vakuuttaminen etenevät näiden tasojen mukaan uloimmalta tasolta kohti ydintä. Esitimme, että selkeintä ja helpointa tunnistaminen ja vakuuttaminen ovat uloimmalla tasolla, jossa instituutio- ja organisaatiotason toimijoilla on vakiintuneet tutkimuslupakäytännöt ja pääsylvän saaminen on lähinnä muodollisuus. Uloimman tason portinvartijoilta saatu pääsylvä toimi puolestaan osaltaan vakuutena seuraavalla kenttä- ja valvoja-portinvartijoiden tasolla, jossa portinvartijoiden vakuuttaminen vaati vastavuoroista sitoutumista. Vastavuoroinen sitoutuminen tarkoitti muun muassa osallistumista kehittäjäryhmien ja asiakaspilottien toimintaan sekä tutkimustulosten ja tekemiemme havaintojen nopeaa palauttamista kehittäjien käyttöön. Sisimpänä tasona oli itse-portinvartijat, joilla viitataan kaikkiin tutkimukseen osallistuviin yksittäisiin henkilöihin. Tällä tasolla tutkimuksemme tarpeellisuuden vakuuttaminen oli vaativinta ja erityisesti asiakasosallistujien kohdalla kysyi meiltä huolellista tutkimusasetelmien eettistä

pohdintaa. Viime kädessä tutkimuksemme aineistonkeruun läpivienti tarkoitti näiden tutkimuksen portinvartijuuden eri kerroksien läpäisemistä ja jokaisen kerroksen ominaispiirteiden ymmärtämistä.

Keskeiset havainnot

- Tutkimuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa on tärkeää tunnistaa eritasoiset tutkimuksen portinvartijat.
- Tutkimuksen portinvartijoista riippuu, miten tutkimuksen aineistonkeruu onnistuu.
- Tutkija voi joutua käymään neuvottelua kentälle pääsystä koko tutkimusprosessin ajan.
- Ylätason muodollisten portinvartijoiden läpäiseminen (kuten tutkimusluvan saaminen ja organisaation suostumus) voi sujua helposti, mutta ei vielä takaa tutkimuksen toteutumista.
- Luottamuksen rakentaminen tutkimukseen osallistujien kanssa on keskeinen osa neuvottelua kentälle pääsystä.
- Ammattilaisten työn äärelle pääseminen vaatii niin vastavuoroista sitoutumista kuin niiden keskeisten henkilöiden löytämistä, jotka kannattelevat tutkimusta.
- Neuvottelua tarvitaan sitä enemmän, mitä lähemmäs ihmisten henkilökohtaisia ja haavoittuvia elämäntilanteita pyritään. Tällöin tutkijalta vaaditaan vahvaa eettisyyttä, herkkää tilannetajua ja sensitiivistä lähestymistapaa.
- Onnistuessaan tutkimukseen osallistuminen voi tuottaa osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia haavoittavassa asemassa eläville ihmisille.

Rahoitus

STM – yliopistotasoisien sosiaalityön tutkimusrahoitus, 2021–2022 (päätös 21.12. 2020, nro VN/25203/202). Tutkimushanke: Integroitu työote uusiutuvassa sote-keskuksessa (INSOTE): Kohti dialogisuutta, osallisuutta ja tilallisuutta. Toteuttaja Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Lähteet

- Alastalo, Marja & Maria Åkerman & Tiina Vaittinen (2017) Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 214–232.
- Campbell, Rebecca & Adams, Adrienne E. & Wasco, Sharon M. & Ahrens, Courtney E. & Sefl, Tracy (2009) “What Has It Been Like You to Talk With Me Today?": The Impact of Participating in Interview Research on Rape Survivors. *Violence Against Women* 16 (1), 60–83. <https://doi.org/10.1177/1077801209353576>
- Clark, Tom (2010) Gaining and maintaining access. Exploring the mechanisms that support and challenge the relationship between gatekeepers and researchers. *Qualitative Social Work* 10 (4), 485–502. <https://doi.org/10.1177/1473325009358228>
- Darbyshire, Philip & Muir-Cochrane, Eimear & Fereday, Jennifer & Jureidini, Jon & Drummond, Andrew (2006) Engagement with health and social care services: perceptions of homeless young people with mental health problems. *Health and Social Care in the Community* 14 (6), 553–562. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2006.00643.x>
- Emmel, Nick & Hughes, Kahryn & Greenhalgh, Joanne & Adam Sales (2007) Accessing Socially Excluded People – Trust and the Gatekeeper in the Researcher-Participant Relationship. *Sociological research online* 12 (2), 1–13. <https://doi.org/10.5153/sro.1512>
- Fawcett, Barbara (2009) Vulnerability: Questioning the certainties in social work and health. *International Social Work* 52 (4), 473–484.
- Fineman, Martha (2010) The Vulnerable Subject and the Responsive State. *Emory law journal* 60 (2), 251–275.
- Goessling, Kristin P. (2020) Participatory action research. Re-imagining the study and transformation of social problems. Teoksessa Amir Marvasti & A. Javier Treviño (eds.) *Researching social problems*. Abingdon, Oxon: Routledge, 102–121.
- Granfelt, Riitta (2005) Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 240–258.
- Granfelt, Riitta (2013) Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: Unipress, 199–219.
- Haanpää, Minni & Hakkarainen, Maria & García-Rosell, José-Carlos (2014) Etnografia kehittämisen välineenä. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika, Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos, 287–307.

- Harrikari, Timo & Westerholm, Kristina (2015) From probation work to criminal sanctions work: Key changes in social work with offenders in Finland from 1960s to today. *European Journal of Probation* 7 (1), 21–39. <https://doi.org/10.1177/2066220315575673>
- Hautanen, Teija & Ritala-Koskinen, Aino (2022) Monialaisen työn rajat vaikeissa ero- ja huoltoriita tilanteissa. Teoksessa Laura Yliruka, Pia Eriksson, Liisa Jokinen ja Kaisa Pasanen (toim.) *Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpapereita 52/2022, 124–137. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-984-9>
- Haverinen, Riitta (2005) Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 99–123.
- Hayes, David (2005) Gaining access to data sources in statutory social work agencies: The long and winding road. *British Journal of Social Work* 35 (7), 1193–1202. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bch295>
- Honkasalo, Marja-Liis (2013) Katveessa – Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & Edistys* 38 (1), 42–61. <https://doi.org/10.51809/te.105092>
- Honkasalo, Marja-Liisa & Jylhänkangas, Leila & Leppo, Anna (2022) Johdanto: Toimijuutta sairastamisen ehdoilla. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Leila Jylhänkangas & Anna Leppo (toim.) *Haavoittuva toimijuus. Sairastaminen ja hoiva hyvinvointivaltion laitamilla*. Tampere: Vastapaino, 7–43.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006) Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irmeli Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 296–317.
- Hughes, Nicola (2019) Gatekeepers. The experience of conducting research in a prison setting. Teoksessa Fiona McSweeney (toim.) *Designing and Conducting Research in Social Science, Health, and Social Care*. Lontoo: Routledge, 7–17.
- Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (2014) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika, Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos, 7–31.
- Jokinen, Arja & Raitakari, Suvi & Ranta, Johanna (2022) Konstruktionistisia tulkintoja marginalisaatiossa ja aikuisten parissa tehtävästä sosiaalityöstä. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyksiä*. Tampere: Vastapaino, 7–17. <https://doi.org/10.58181/VP9789523970014>
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Caswell, Dorte & Dall, Tanja & Wilinska, Monika (2021) From a collaborative and integrated welfare policy to frontline practices. Teoksessa Kirsi Juhila, Tanja Dall, Christopher Hall & Juliet Koprowska (toim.) *Interprofessional Collaboration and Service User Participation: Analysing Meetings in Social Welfare*. Bristol: Policy Press, 9–32.
- Juhila, Kirsi & Ranta, Johanna & Holmberg Suvi (2022) Kotiin paikantuvan tutkimuksen metodologisia lähtökohtia. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press, 85–119. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202210107528>

- Kalari, Tuuli (2024) *Propositions and Alignment as construct of cooperation in multiprofessional-client meeting interactions*. Nordic Social Work Research. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2023.2297986>
- Kay, Lynda (2019) Guardians of research: negotiating the strata of gatekeepers in research with vulnerable participants. *PRACTICE* 1 (1), 37–52. <https://doi.org/10.1080/25783858.2019.1589988>
- Kerminen, Minna & Jussila, Heidi & Ailoranta, Assi (2023) *Traumatietoinen kohtaaminen lastensuojelussa. Parempaa lastensuojelua*. Turku: Profiam Oy.
- Knight, C. (2019) Trauma Informed Practice and Care: Implications for Field Instruction. *Clinical Social Work Journal* 47 (1), 79–89. <https://doi.org/10.1007/s10615-018-0661-x>
- Kivinummi, Jaana & Alatupa, Saija (2016) *Kun ei suju: selviytymisopas haastaviin asiakastilanteisiin*. Jyväskylä, PS-kustannus.
- Komil-Burley, Dilsora (2021) Conducting Research in Authoritarian Bureaucracies: Researcher Positionality, Access, Negotiation, Cooperation, Trepidation, and Avoiding the Influence of the Gatekeepers. *International Journal of Qualitative Methods* 20. <https://doi.org/10.1177/1609406921996862>
- Kulmala, Meri & Spišák, Sanna & Venäläinen, Satu & Laiho, Marjukka & Hakala, Katariina & Rättilä, Tiina (2023) Mitä on kanssatutkimus? Teoksessa Meri Kulmala, Sanna Spišák & Satu Venäläinen (toim.) *Kanssatutkimus. Ihanteet ja käytännöt*. Tampere: Tampere University Press, 11–31. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-042-7>
- Kuula, Arja (1999) *Toimintatutkimus. Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Lappalainen, Sirpa (2007) Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 9–14.
- Lattu, Emmi (2016) *Naisten tekemä väkivalta*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 2176. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0138-5>
- Nousiainen, Kirsi (2015) Reflecting narrative interview context as performance: Interviews with former homeless persons with intoxication and mental health problems. *Nordic Social Work Research* 5 (2), 129–142. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2015.1042018>
- Poveda, David & Giampapa, Frances & Relaño-Pastor, Ana María (2020) Gatekeeping the Interactional Order: Field Access and Linguistic Ideologies in Content and Language Integrated Learning - Type Bilingual Education Programs in Spanish Secondary Schools. *Qualitative research* 20 (6), 854–873. <https://doi.org/10.1177/1468794120909072>
- Ranta, Johanna (2020) *Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa. Tutkimus institutionaalista vuorovaikutuksesta*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1627-3>
- Raitakari, Suvi & Günther, Kirsi & Räsänen, Jenni-Mari (2022) Johdanto: Koti hyvinvointityön ja haavoittuvuuden kohtaamisen ympäristönä. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) 2022. *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press, 7–22. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202210107531>

- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Maria Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 235–255.
- Rautanen, Mika & Harald, Kenneth & Tyni, Sasu (toim.) (2023) *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-148-1>
- Reeves, Carla L. (2010) A difficult negotiation: fieldwork relations with gatekeepers. *Qualitative research* 10 (3), 315–331. <https://doi.org/10.1177/1468794109360150>
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2017) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 46–86.
- Ryynänen, Sanna & Rannikko, Anni (2021) *Tutkiva mielikuviutus — Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salo, Arttu (2023) Sote-alan monialaisuus yliopistollisen sosiaali- ja terveyskeskuksen tarveselvityksessä. *Alue ja Ympäristö* 52 (1), 22–37. <https://doi.org/10.30663/ay.124783>
- Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Ritva Poikela, Laura Yliruka & Heidi Muurinen (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris -Instituutti & Mathilde Wrede -institutet, 8–30.
- Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 293–314.
- Suoninen, Eero (2000) Tanssilajit ja -tyylit asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 67–103.
- Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus: Ohjelma ja hankeopas 2020–2023*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5655-1>
- Virokannas, Elina & Liuski, Suvi & Kuronen, Marjo (2020) The contested concept of vulnerability – a literature review. *European Journal of Social Work* 23 (2), 327–339. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1508001>
- Williams, Peter (2020) ‘It all sounds very interesting, but we’re just too busy!’: exploring why ‘gatekeepers’ decline access to potential research participants with learning disabilities, *European Journal of Special Needs Education* 35 (1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/08856257.2019.1687563>
- Wincup, Emma (2017) *Criminological research: Understanding qualitative methods*. Lontoo: Sage Publications, 61–80.